

Spindel i fritidsnätet – en central uppgift.

Utredning om var samordnings- och utvecklingsansvaret för
fritidsverksamhet för ungdomar med funktionshinder ska ligga och hur
verksamheten ska bedrivas på bästa sätt.

INLEDNING	5
SAMMANFATTNING	7
Utredningsuppdraget	7
Förslag	7
Förslagsargument och slutsatser	8
Fortsatt utredningsbehov	9
1 Uppdrag och genomförande	10
1:1 Uppdrag	10
1:2 Underlag	10
1:3 Målgrupp	10
1:4 Genomförande	10
2 Meningsfull fritid – en väg till hälsa och delaktighet	12
2:1 Fritidens betydelse	12
2:2 Integrering = inkludering?	13
2:3 Om tillgänglighet	13
2:4 Både - och	14
2:5 En del behöver mer för att få lika	15
2:6 Riktade verksamheter	17
2:7 Träffpunkter och ”utslussning”	17
3 Svårt att hitta rätt	19
3:1 Vem lotsar?	19
3:2 Behov av mer samlad och riktad information	19
4 Samverkan med habiliteringen	21
5 Framgångsfaktorer och förebilder	22
6 Erfarenheter i andra kommuner	23
6:1 Fritidskunskap	23
6:2 Modeller för samverkan	23
6:3 Informationsperspektiv	25
7 Lagar och styrdokument	26
7:1 Lagstöd	26
7:2 Den nationella handlingsplanen	26
7:3 Stockholms stads handikappolitiska inriktning	27
8 Stadens resurser	29
8:1 Delat ansvar = ingens ansvar?	29
8:2 Stadsdelsförvaltningarnas ansvar och resurser	29
8:3 Fackförvaltningarnas ansvar och resurser	30
9 Diskussion och slutsats	35
9:1 Åtgärder behövs	35
9:2 Vem äger frågan?	35
9:3 Överblick saknas	36
9:4 Olika bedömningar	36
9:5 Kontaktpersoner och nätverk.	36
9:6 Samverkan med andra aktörer	37
9:7 Angelägna utvecklingsområden	37
9:8 Slutsatser	37
10 Förslag	39
11 Fortsatt utredningsbehov	40
12 Referenser	41
BILAGOR	41

INLEDNING

Rapporten innehåller en översiktlig beskrivning av hur insatser kring fritid för barn och ungdomar med funktionshinder hanteras av stadsdelsförvaltningar och berörda fackförvaltningar. Utdrag ur nämndernas reglemente är hämtat ur Stockholms kommunalkalender.

Ett urval verksamheter, undersökningsresultat mm presenteras avsedda att ge en bild av den komplexa verkligheten.

Stockholm 30 juni 2005

Cajsa Åkerlind, utredare

SAMMANFATTNING

Utredningsuppdraget

Utredningen är ett uppdrag från kommunfullmäktige till kommunstyrelsen i SPO del 2, insatser för fördjupad demokrati. Stadsledningskontoret projektanställde en person på heltid under tiden 1 april – 30 juni 2005 för att utreda var samordnings- och utvecklingsansvaret för fritidsverksamhet för barn och ungdomar med funktionshinder ska ligga, och hur verksamheten skall bedrivas på bästa sätt. Revisionskontorets rapport 2003:11 utgör underlag för utredningen.

Som referensgrupp utsågs representanter från fyra stadsdelar, fyra förvaltningar (idrott, kultur, socialtjänst och utbildning), stadsledningskontorets välfärds- och utbildningsavdelning samt funktionshinderombudsmannen. Synpunkter från målgruppen inhämtades bland annat vid en hearing med representanter för intresseorganisationernas ungdomsavdelningar, samt vid två möten med kommunstyrelsens handikappråd.

Förslag

- 1 **Politiskt direktiv till stadsdelsförvaltningarna.** Föreslås att stadsdelsförvaltningarna får ett tydligt politiskt direktiv
 - att utse ansvarig kontaktperson i fritidsfrågor för barn och ungdomar med funktionshinder
 - att i det egna geografiska området inventera målgruppens behov av, och möjlighet att delta i, olika fritidsverksamheter
 - att utveckla och driva de särskilt riktade fritidsverksamheter som saknas för de egna invånarna, och göra detta i samverkan med andra stadsdelar om samverkan krävs för att få tillräckligt deltagarunderlag.
- 2 **Samordnarfunktion.** Föreslås att en funktion inrättas på idrottsförvaltningen som samordnare av stadens insatser kring fritidsfrågor för barn och ungdomar med funktionshinder. I samordnarens uppdrag ska ingå att:
 - vara sammankallande i ett nätverk med kontaktpersonerna från stadsdelsförvaltningar och berörda tjänstemän i idrotts-, kultur- och socialtjänstförvaltningen.
 - samordna arbetet med att kartlägga målgruppens behov av, och möjlighet att delta i, olika fritidsverksamheter
 - samordna arbetet med att kartlägga befintliga fritidsverksamheter för målgruppen, både de som anordnas/drivs av staden och de som anordnas/drivs av andra aktörer eller huvudmän
 - förbättra information om fritidsutbudet till stadens berörda tjänstemän likaväl som till målgruppen.
 - företräda staden i övergripande fritidsfrågor för målgruppen i samverkan med andra instanser såsom handikapporganisationerna, Stockholms Handikappidrottsförbund, representanter för studieförbunden och kultur- och föreningslivet, landstingets habilitering m fl
 - bevaka vad som sker i omvärlden och i forskning vad gäller fritid för målgruppen

- 3 Särskilt uppdrag till stadsledningskontoret.** Föreslås att stadsledningskontoret får ett särskilt uppdrag att:
- följa upp stadsdelsförvaltningarnas, och berörda fackförvaltningars, hantering av resurser som påverkar fritidsutbudet för barn och ungdomar med funktionshinder.
 - följa upp hur fritiden för målgruppen påverkas av stadsdelsförvaltningarnas bedömningar vid individuella ansökningar om insatser, så att en likvärdig behandling uppnås.
- 4 Seminarium.** Föreslås att ett seminarium anordnas under våren 2006 om hur samverkan med andra huvudmän och aktörer inom området fritid för barn och ungdomar med funktionshinder skulle kunna organiseras. Seminariet bör bl a innehålla presentation av *samverkansmodeller från andra kommuner*, där olika verksamhetsanordnare (dvs föreningar inom kultur och idrott, studieförbund m fl), landstingens Habilitering och handikapporganisationer samverkar med respektive kommun

Förslagsargument och slutsatser

Alla stadens verksamheter ska verka för att inriktningsmålen i stadens handikappprogram uppnås, oavsett ansvarsområde. Man vet att det finns brister inom området fritid för personer med funktionshinder, men ingen har uppdrag att se till helheten. Det saknas överblick och helhetssyn.

Tillgång till meningsfull en fritid under uppväxten är avgörande för individens hälsa och delaktighet i samhället. Det är därför viktigt, både ur ett individuellt och ett samhällsekonomiskt perspektiv, att fritidsfrågor för målgruppen hanteras med hög prioritet i stadens arbete.

Det är en påfallande *komplexitet* i fritidssituationen för barn och ungdomar med funktionshinder. Olika behov (på grund av olika funktionshinder) kräver olika lösningar. För att barnen/ungdomarna ska kunna delta krävs ofta insatser och resurser såsom färdtjänstresor, ledsagare, större ledartäthet, tillgång till fritidshjälpmiddel mm.

Stadsdelsnämnderna har enligt sitt reglemente *ansvar för fritidsverksamheter för alla barn och ungdomar* och har medel för att bedriva lokal fritidsverksamhet. På stadsdelsförvaltningarna beslutas bland annat om individuella insatser som kan underlätta för funktionshindrade invånare att få en meningsfull fritid.

Hos berörda facknämnder är det idrottsnämnden som enligt sitt reglemente har *ansvar för att anordna fritidsverksamhet för barn och ungdomar och vuxna med funktionshinder*. Idrottsförvaltningen bedriver ett omfattande tillgänglighetsarbete inom idrott/rekreation/fritid. Via föreningsbidraget och andra riktade stödresurser påverkas utbudet för målgruppen. Förvaltningen driver Träffstugan som är en verksamhet riktad till rörelsehindrade ungdomar. Förvaltningens två handikappkonsulenter utvecklar och anordnar fritidsomsorg för (i huvudsak vuxna) personer boende på gruppboende.

Socialtjänstförvaltningen utvecklar och erbjuder bland annat lovverksamhet för barn och ungdomar med funktionshinder (s k LSS-kollo) samt fördelar medel till olika fritidsverksamheter för målgruppen. Kulturförvaltningen arbetar bland annat med att göra det allmänna kulturutbudet tillgängligt för alla medborgare samt fördelar medel till flera riktade kulturverksamheter för målgruppen.

Representanter för målgruppen och ansvariga tjänstemän i stadens berörda förvaltningar har erfarenheten att det behövs insatser både för ökad integrering och till fler riktade verksamheter för vissa grupper. Därtill behövs mer samlad, och lättillgänglig, information om verksamhetsutbud. Det finns ingen på stadsdelsförvaltningarna som har överblick över vilka fritidsverksamheter som finns, och i vad mån de är tillgängliga/anpassbara för olika funktionshinder. Samverkan behöver utvecklas mellan stadsdelsförvaltningar för att kunna tillgodose efterfrågan av specialinriktade verksamheter, då deltagarantalet i det egna geografiska området oftast är för litet.

Representanter för målgruppen har framfört att biståndshandläggarna gör olika bedömningar vid ansökan om insatser som påverkar fritidens utformning. Stadsdelsnämndernas olika policy kan göra stor skillnad i den enskildes möjlighet att delta i önskad verksamhet.

Med *samordning och nätverk* mellan stadsdelsförvaltningar, och mellan stadsdelsförvaltningar och fackförvaltningar, skulle förutsättningar skapas för

- att kunna tillgodose målgruppens behov av lösningar bättre och snabbare
- bättre utnyttjande av specialinriktade fritidsverksamheter
- effektivare inventerings- och utvecklingsarbete
- bättre överblick och information om utbudet
- mer likvärdig bedömning vid ansökan om individuella insatser som påverkar fritiden
- mer likvärdig ärendehantering vid fördelning av förenings- och verksamhetsstöd

Både fackförvaltningarnas och stadsdelsförvaltningarnas insatser inom området bör följas upp av stadsledningskontoret. Det gäller dels hur förvaltningarna bedömer behov och fördelar resurser vid ansökan om förenings- och verksamhetsstöd, dels hur biståndshandläggarna i stadsdelsförvaltningarna bedömer behov och beviljar resurser när en invånare ansöker om insatser som påverkar fritid.

Att *samverkan mellan olika aktörer och huvudmän* är gynnsamt för målgruppen bekräftas av exempel från andra delar av landet. En samordnare i frågor kring fritid för målgruppen skulle kunna representera staden vid samverkan kring övergripande utvecklingsfrågor, behovsinventering, information om utbud mm.

Fortsatt utredningsbehov

Frågan om *finansiering* av nya kommunövergripande verksamheter behöver utredas vidare. I den utredningen måste jämlikhetsaspekten beaktas så barn/ungdomar med funktionshinder kan välja fritidsverksamhet utifrån intresse och behov på samma fria sätt som alla andra. Det ska inte vara krångligt eller krävas särskilt "tillstånd" från den egna stadsdelsförvaltningen för att få delta i en verksamhet som ligger i en annan del av staden.

Eventuellt finns både organisatoriska och ekonomiska vinster att hämta genom att sammanföra vissa liknande resurser/funktioner som nu hanteras av flera fackförvaltningar. För att kunna föreslå lämpliga förändringar krävs vidare analys, bland annat en detaljstudie av hur kostnader, kompetens och resurser är fördelade på respektive fackförvaltning.

1 Uppdrag och genomförande

1:1 Uppdrag

Utredningen är ett uppdrag från kommunfullmäktige till kommunstyrelsen i SPO del 2, insatser för fördjupad demokrati. Stadsledningskontoret projektanställde en person på heltid under tiden 1 april – 30 juni 2005 för att utreda var samordnings- och utvecklingsansvaret för fritidsverksamhet för barn och ungdomar med funktionshinder ska ligga, och hur verksamheten skall bedrivas på bästa sätt.

1:2 Underlag

Revisionskontorets rapport 2003:11 utgör underlag för utredningen. I rapporten påpekas att ansvars- och rollfördelningen mellan idrottsnämnden och stadsdelsnämnderna, avseende fritidsverksamhet för funktionshindrade, är oklar och måste klargöras. Vidare påpekas att stadsdelsförvaltningarna inte samverkar och att det saknas politisk styrning/direktiv i frågan.

1:3 Målgrupp

En viss avgränsning blev nödvändig av tidsmässiga skäl. Målgruppen för utredningen begränsades till *barn och ungdomar med funktionshinder* (personer mellan cirka 7 – 25 år). Vad gäller begreppet funktionshinder så *avses alla former av funktionshinder*, både medfödda och till följd av skada eller sjukdom.

Målgruppens storlek är svår att ange i exakta siffror. Man kan dock göra vissa antaganden med ledning av nedan angivna procentsatser.

<p>Invånaruppgifter för Stockholm gällande år 2004: 107174 personer befinner sig i åldersintervallet 7 – 20 år. 50113 personer är mellan 20 – 25 år.</p>
--

Enligt skolverket går cirka 3 % av alla barn/ungdomar i skolålder i särskolan. Enligt stadens revisorer är 10 – 20 % av samtliga elever i skolan i behov av särskilt stöd.

I en utredning gjord av Statistiska centralbyrån och Arbetsmarknadsstyrelsen uppger drygt var femte person i Sverige, cirka 20 %, i åldern 16 – 64 år att de har någon form av funktionsnedsättning.

1:4 Genomförande

Ordet fritid, som det används i denna utredning, avser *tid utanför schemalagd skoltid och utanför arbete/daglig verksamhet*.

Brukarinflytandet över utredningen hanterades i en särskild hearing med representanter för intresseorganisationernas ungdomsavdelningar, och vid två möten med Kommunstyrelsens handikappråd. Därutöver har utredaren samtalat med representanter för målgruppen per telefon, och vid studiebesök på några fritidsverksamheter.

För att få en bild av stadens insatser kring fritid för målgruppen blev det nödvändigt att titta på fler fackförvaltningar än idrottsförvaltningen.

Synpunkter och erfarenheter från tjänstemän på stadsdels- och fackförvaltningar har inhämtats dels genom direkta kontakter och dels i den referensgrupp som utsågs. I referensgruppen ingick representanter från fyra stadsdelsförvaltningar (Maria-Gamla Stan, Hässelby-Vällingby, Skärholmen och Rinkeby), fyra fackförvaltningar (idrott, kultur, socialtjänst och utbildning), stadsledningskontorets välfärds- och utbildningsavdelning samt funktionshinderombudsmannen. Gruppen sammanträdde första gången 12 maj. Därutöver har utredaren haft individuella kontakter med referensgruppsmedlemmarna under utredningens gång.

Övriga kontakter för utredaren har varit:

- Samordnare och kontaktperson på SLK, Kersti Ruthström
 - Föreningen för fritidstjänstemän inom omsorg/handikapp, FOMS
 - Fritidsansvariga i andra kommuner
 - En utredare hos Barnombudsmannen
 - Representanter för landstingets Handikapp & Rehabilitering
 - Fristående forskare och utredare inom intresseområdet
 - Några av stadens jurister och ekonomer
- med flera

Utredare och ansvarig för innehållet i föreliggande rapport är Cajsa Åkerlind.

2 Meningsfull fritid – en väg till hälsa och delaktighet

2:1 Fritidens betydelse

En mängd svenska och utländska studier visar att fritidsaktiviteter och rekreation har större inverkan på människans hälsa än man tidigare trott. Om fritiden blir en positiv eller negativ hälsofaktor beror på vad vi använder den till.

Fritidens samhällsekonomiska betydelse är svårt att mäta i kronor. Värdet av en (för individen) meningsfull fritid/rekreation visar sig genom att människors arbetsförmåga ökar kvantitativt och kvalitativt, och kostnader som hänger samman med människors sociala isolering minskar.

Utvecklingscentrum Handikappidrott har i samarbete med Mälardalens Högskola nyligen gjort en undersökning för att se om det går att klarlägga ett samband mellan fysisk aktiv livsstil och upplevt välbefinnande. Undersökningen visar mycket positivt samband mellan idrottsaktivitet och hälsa/arbetsförmåga/grad av smärta mm. Idrottsaktiva personer har mindre smärta, är aktivare i studier och arbete och behöver mindre assistans än jämförelsegruppen. 85 % av de idrottsaktiva personerna är nöjda eller mycket nöjda med sin livssituation, jämfört med 66 % i gruppen icke idrottsaktiva. Hela undersökningen kan ses på www.handikappidrott.se/utvc.

Meningsfulla fritidsaktiviteter under uppväxten förstärker identiteten och ger oss verktyg att hantera framtida påfrestningar i livet. Aktiviteter inom till exempel kultur och idrott kan ge kunskaper och färdigheter utöver vad skolan kan förmedla.

Att på grund av funktionshinder tvingas stå utanför de aktiviteter som andra barn och ungdomar ägnar sin fritid åt, kan vara lika förödande som att stå utanför arbetslivet i vuxen ålder. Egentligen kanske värre, om man betänker att det är under uppväxten vi formar synen på oss själva. Ett *aktivt integreringsarbete* inom fritidssektorn är därför samtidigt ett *viktigt friskvårdsarbete*.

Goda kamratkontakter tidigt i livet lägger grunden för ett aktivt socialt liv i vuxen ålder. Genom delaktighet och aktivt samspel lär vi oss det som kallas "social kompetens". Självförtroendet växer av att bli sedd och efterfrågad av kamrater i olika fritidsaktiviteter.

Samhällets insatser inom området fritid för personer med funktionshinder kan samtidigt ge avlastning åt anhöriga och ökad livskvalitet för hela familjen.

" En av de viktiga hörnstenarna för ett fysiskt, psykiskt och socialt aktivt vuxenliv är just ungdoms- och tonåren, att utveckla ett eget sätt att använda sin kropp och att vara tillsammans med andra. Med ökad kroppskänedom, starkare självförtroende, möten med jämnåriga i samma situation, ökar också lusten att bli delaktig och bestämma om livsinnehållet, vad som ska hända idag, nästa vecka och i framtiden som vuxen."
Sagt av Gunnar Årlind, metodutvecklare vid landstingets PUFFA Träningscenter.
Se faktaruta om PUFFA i kapitel 4.

2:2 Integrering = inkludering?

Integreringsarbete innebär så mycket mer än att bygga ramper och bredda dörrar. Verklig integrering innebär att vara *inkluderad*. Det innebär att vara en fullvärdig medlem i en grupp, om att bli bekräftad och bejakad av ledare och gruppmedlemmar.

"Vilka sociala relationer människor ska ha och hur de ska se ut går inte att besluta om på politisk väg. Men genom politiska handlingar på områden som arbetsmarknaden, bostadsmarknaden och kultur- och fritidsområdet kan förutsättningar för att etablera sociala kontakter förbättras eller försvåras. Fysisk integrering leder sällan med automatik till social integrering"
"Likhet, gemensamma intressen och att kontakten upplevs som "belönande" för båda parter är faktorer som är grundläggande för relationsutveckling."

Citaten är hämtade från boken "Integrering och inkludering", ur kapitlet "Socialt eller isolerat integrerad" skrivet av Magnus Tideman, forskare och lärare vid sektionen för Hälsa och samhälle på Högskolan i Halmstad

Kunskapsspridning är en viktig del i integreringsarbetet. Kunskaper kan förändra synsätt, både för ledare och deltagare. Det som kan verka omöjligt och främmande blir lättare att se framför sig när man får konkreta exempel på anpassningar och lämpliga aktiviteter. Särskilt verksamt är att få möta ledare med egna funktionshinder, som både kan berätta och visa hur olika aktiviteter kan utövas under rätta förhållanden.

Inom idrottsrörelsen, föreningslivet och studieförbunden finns mer eller mindre uttalade handikappplaner och/eller tillgänglighetsmål. Personer med funktionshinder är en av de prioriterade grupperna i många satsningar på att vidga deltagandet och inkludera alla.

Regeringen har i projektet *Handslaget* beviljat Riksidrottsförbundet en miljard kronor under en fyraårsperiod för satsningar på idrottens barn- och ungdomsverksamhet. Stödet ska i huvudsak tillfalla föreningslivet och administreras av specialidrottsförbunden och distriktsförbunden. Syftet är bl a att göra idrotten tillgänglig för fler, satsa på flickors idrottande och öka samverkan mellan skolan och idrotten. I april 2004 projektanställde idrottsförvaltningen en person för att tillsammans med Stockholms idrottsförbund skapa förutsättningar så att *Handslaget* når ut till skolor och idrottsföreningar i staden.
Se www.stockholmsidrotten.se under fliken Stockholms idrottsförbund och vidare under *Handslaget*

2:3 Om tillgänglighet

Olika funktionshinder medför olika behov av lösningar/anpassningar. Samtidigt är personlighet och intresse lika skiftande hos personer med funktionshinder som hos alla andra. I första hand ska det ordinarie fritidsutbudet göras tillgängligt för alla medborgare så långt det är möjligt. Särlosningar på grund av brist på tillgänglighet ska undvikas.

Tillgänglighet handlar om mer än att ha fysisk möjlighet att vistas i lokaler och på arenor. Det handlar också om att kunna *ta del av information*, få ett *gott bemötande* mm. Exempel på insatser som, förutom sådant som ramper och handikapptoiletter, kan öka den *allmänna* tillgängligheten är: Större ledartäthet på vissa tider, anpassningar av träningsredskap, tydligare skyltning i lokalerna mm.

Riksidrottsförbundet lät 2002-2003 inom ramen för projektet "Idrottsresurser på lika villkor" genomföra en undersökning av möjligheten till motion och fysisk aktivitet för personer med funktionshinder. Resultatet av undersökningen finns att läsa i FoU-rapport 2003:4. Flera synskadade personer anger, som anledning till att de inte motionerar oftare, att de har svårigheter att få tag i ledsagare som kan/vill motionera. Samåkning inom färdtjänst gör att restiderna till tävlingar/aktiviteter ibland blir orimligt långa. Dålig fysisk anpassning av lokaler är det största hindret för personer med rörelsehinder, liksom brist på specialutrustning och hjälpmedel. Personer med hörselskada kan ha svårt att uppfatta anvisningar från jympaledare mm. Upplysning om tillgänglighet i samband med information om idrotts-/motionsaktiviteter efterfrågas.

För att utbudet ska vara tillgängligt för personer med utvecklingsstörning krävs först och främst lättläst och riktad information. Därtill behövs en social/kognitiv (se Ord- och begreppsförklaringar i bilaga 1) tillgänglighet som gör att deltagarna förstår och kan hinna med t ex handlingen i en teaterföreställning eller instruktionerna i ett jympapass.

Många i målgruppen efterfrågar fler möjligheter till "prova på"-aktiviteter och informationstillfällen, så att man kan bilda sig en uppfattning om bemötande och möjligheter till anpassningar. Med en positiv erfarenhet av en aktivitet, och känsla att vara välkommen, ökar lusten att vara med igen.

För personer med kognitiva funktionsnedsättningar kan det vara helt nödvändigt att få pröva på, för att överhuvudtaget förstå vad som erbjuds!

Att få prova på i grupp, under anpassade former, kan ibland leda till att man kan ta del av det "vanliga" utbudet. Föreningen Autism i Stockholms län anordnar ofta egna "prova-på-aktiviteter". Följande är citat ur ett brev till utredaren:

"...problemen för vår grupp av funktionshindrade med autism/Aspbergers syndrom, med tilläggshandikapp, är att många upplever sig inte kunna använda de fritidsaktiviteter som erbjuds pga beteendeproblem"....."Integrering är en utmärkt tanke, men för att det ska vara möjligt måste man först kunna delta i anpassade former."" Efter våra första prova-på-aktiviteter fick vi många tacksamma svar från föräldrar till äldre tonåringar som aldrig tidigare vågat gå på ex. konsert med sitt barn. Vi hade inte vågat själva heller, men i grupp går nästan allt!"...."efter att ha provat på några gånger kan många gå på ex. bio på egen hand. På detta sätt ökar integreringen"

2:4 Både - och

Tillgänglighet och integrering är viktiga områden att arbeta med, men det individuella valet måste få finnas kvar. För personer som ofta upplever en särställning i vardagen, på grund av funktionshindret, kan det upplevas som en vila att ibland få umgås med kamrater lika en själv. Där kan man "hämta kraft, få trygghet och diskutera livets möjligheter och svårigheter" (M. Tideman, se ovan).

Träffstugan är en öppen kommunövergripande fritidsverksamhet i Stockholms stad för rörelsehindrade barn/ungdomar (se faktaruta om Träffstugan i kap 8:3). Även om det finns bra ungdoms- och fritidsgårdar på hemmaplan, så väljer många att åka till "Träffis" flera gånger i veckan. Det gör man för att få känna samhörighet och kunna "vara sig själv" bland kompisar som också lever med ett mer eller mindre omfattande rörelsehinder.

Malin Bernt, ombudsman på Kommun-HSO i Stockholm, som vuxit upp med ett rörelsehinder berättar att hon som barn gick i vanlig skola. Det var en tuff tillvaro. Rullstolsberoendet gjorde att hon inte kunde hänga med i kompisarnas aktiviteter. Hon kände sig osynlig som person och syntes enbart pga sitt funktionshinder, vilket var en negativ uppmärksamhet. I 14-årsåldern hittade hon till rullstolsbasket som hon började delta i 2 ggr/vecka trots långa resor. Rullstolsbasketen ledde till att hon för första gången kände sig sedd som person. Hon fick vuxna förebilder som gav henne insikten att även hon kunde få ett bra liv som de hade, med jobb, familj och bil. Tidigare hade hon inte ens vågat tänka framåt. Malin framhåller att det var bra att gå i vanlig skola, men att man måste få kunna välja aktiviteter. Det är bra med "både-och". Bra att inte alltid vara annorlunda, utan att emellanåt få känna sig som alla andra.

2:5 En del behöver mer för att få lika

Hur ett funktionshinder påverkar möjligheten att delta i en verksamhet eller aktivitet är avhängigt individens förmåga i relation till omgivningsfaktorer. En speciell situation kan medföra handikapp, medan man i en annan situation deltar på samma villkor som alla andra.

Behoven av rekreation och fritid är desamma för alla barn- och ungdomar, det är bara lösningarna som kan se olika ut. För att hitta bra lösningar, och kunna genomföra dem, krävs ibland extra resurser. Till exempel kan ett vanligt kollo, som riktar sig till alla barn, behöva ha större ledartäthet och några anpassade fritidsredskap för att kunna ta emot barn med rörelsehinder eller synskada.

För vissa grupper är utbudet mycket begränsat. Man har provat, men fått ge upp av olika orsaker. Kanske är deltagande omöjligt p g a att lokalen inte är fysiskt tillgänglig eller saknar handikapptolett. Träningslokaler/gym är ofta fulla av parfymdofter (svårt för personer med astma/allergi) eller bullriga (svårt för personer med hörselskada). Kanske är det för många personer och aktiviteter i lokalen för att en person med kognitiva funktionsnedsättningar ska kunna koncentrera sig, och det finns inte möjlighet att ordna ledare på "lugnare" tider.

De "LSS-kollo" och läger som anordnas av Socialtjänstförvaltningen, liksom de dagsemestrar och semesterresor som anordnas för personer i gruppbostad av Idrottsförvaltningen, får genomgående gott betyg av både deltagare och anhöriga.

Föreningen Autism i Stockholms län skriver i ett brev att de tycker barnens/ungdomarnas kolloverksamhet som anordnas av socialtjänstförvaltningen är ett "föredöme för all verksamhet. Kollo undersöker vilka aktiviteter som passar just det barnet/ungdomen, låter barnet prova med den anpassning som behövs samt tränar sedan aktiviteterna tillsammans med barnet/ungdomen vid ett flertal tillfällen."*"För en pojke som skulle prova på ridning var det ett stort hinder att ha på sig hjälm. Efter många försök av tålmodig kollopersonal lyckades det och pojken kunde efter kollovistelsen börja på handikappridning".*

För många funktionshindrade barn och ungdomar är helgen den enda del av veckan där det finns tid och ork över till aktiviteter utanför skola och behandling. Det kan vara bra

för biståndshandläggare att ha i åtanke, både vid bedömning av ansökan om t ex ledsagare och vid planering av fritidsaktiviteter som passar målgruppen.

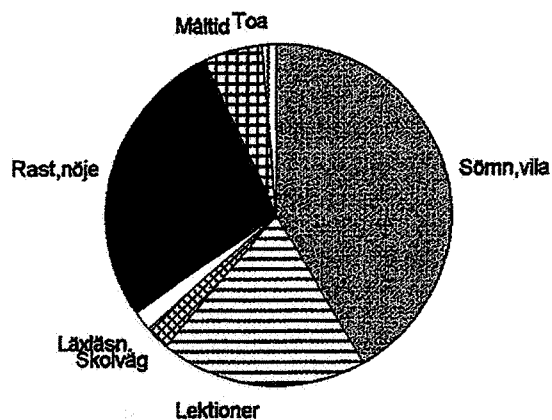
Att simma är en konditionshöjande aktivitet, som kan utövas även av personer med omfattande rörelsehinder. Att träna just kondition kan vara svårt att åstadkomma i andra fritidsaktiviteter för denna målgrupp. En del i kommunens tillgänglighetsarbete kunde vara att utöka antalet bassängtider med tillgång till ledare med kunskap i Halliwick-simning (en simform som kan tillämpas även om man har omfattande rörelsehinder).

Att leva med funktionshinder kan vara tidskrävande. Studier i hur en skoldag ser ut för barn med omfattande rörelsehinder, jämfört med barn utan funktionshinder, visar att de rörelsehindrade barnen har väsentligt mindre tid över för fritidsaktiviteter. Det gäller både under raster och efter skolan.

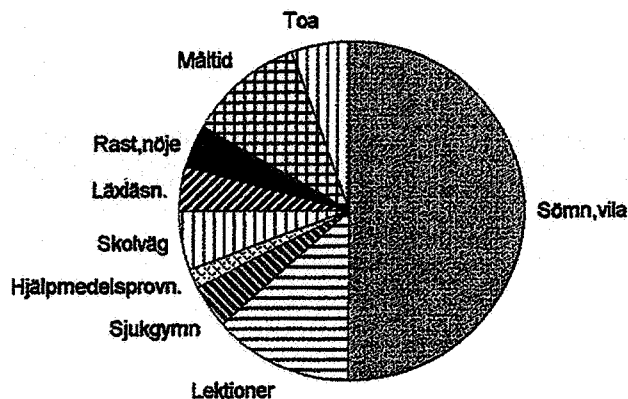
Se nedan en figur ur "En studie av hälso- och trivselfrågor för rörelsehindrade elever i Stockholms skolor" från år 2000. Rapporten är skriven av dåvarande skolläkaren på Skansksvarnsskolan i Stockholm, Kristina Arhammar Tjernström.

Figuren visar "Skoldygnet aktiviteter. Frisk 10-åring jämförd med 10-åring med medelsvårt – svårt funktionshinder. Bilden är konstruerad efter samtal med elever, föräldrar och lärare på mellanstadiet i grundskolan."

Friska barn

Barn med rh

2:6 Riktade verksamheter

Enligt flera anhöriga kan det vara svårt att få hjälp från stadsdelsförvaltningarna i fritidsfrågor särskilt vad gäller barn/ungdomar med autism, DAMP och Aspergers syndrom. De upplever att LSS-handläggaren oftast har ganska liten kunskap om vilket utbud som finns för just deras målgrupp. Det är bara om man råkar bo i en stadsdel som har en särskild fritidssatsning på gång, eller kontakt med en handläggare med specialkunskaper inom området, som man kan få tips om bra verksamheter.

Vid hearingen framfördes att även barn och ungdomar med flerfunktionshinder (se Ord- och begreppsförklaringar i bilaga 1) saknar utbud av passande fritidsaktiviteter. Det utbud som finns har få öppettider, och på helger och ferier finns det i stort sett ingenting att tillgå. Trycket är stort på anhöriga att, utöver den tunga vardagen, dessutom själva tvingas arrangera och assistera för att barnen ska kunna ägna sig åt någon fritidsaktivitet.

LSS-insatsen *korttidsvistelse* kan ibland fungera som riktad fritidsverksamhet för funktionshindrade ungdomar. (Se faktaruta om Navet och Drömmen i kap 8:3.)

För döva och gravt hörselskadade ungdomar är det viktigt att få kommunicera genom sitt första språk, teckenspråket. Integrering har för dem en särskild betydelse, då det ofta krävs teckentolk för att kunna samtala med hörande. Det är ont om tolkar, vilket illustrerades tydligt vid den hearing som hölls i samband med denna utredning. (Tolkbrist gjorde att det blev en separat träff vid ett annat tillfälle). Representanter för SDUR (Stockholms Dövas Ungdomsråd) framhåller betydelsen av egna träffpunkter och helt teckenspråkiga verksamheter/evenemang. De texttolkade teaterföreställningarna på Stadsteatern är ett uppskattat tillskott till kulturutbudet för döva.

<p>I stort sett alla döva ungdomar i Stockholm med omnejd brukar åka till fritidsgården/träffpunkten Dukis på Norrmalm. Dukis har öppet eftermiddagar, kvällar och helger. SDUR i Johanneshov ordnar aktiviteter/läger mm för alla ungdomar som önskar kommunicera med teckenspråk. Båda verksamheterna får bidrag från idrottsförvaltningen och kulturförvaltningen, men i stort sett ingenting från de stadsdelar eller grannkommuner som deltagarna kommer ifrån. De flesta deltagare kan åka med kommunala färdmedel. Läs mer om SDUR och Dukis på www.sdur.nu.</p>
--

2:7 Träffpunkter och "utslussning"

Under Hearingen uttrycks ett behov av fler träffpunkter, särskilt för de lite äldre ungdomarna. Funktionshindrade ungdomar vill som alla andra ha tillgång till öppna verksamheter på kvällar och helger, där de kan umgås med kompisar och göra saker tillsammans.

Många både kan och vill använda sig av samma utbud som de icke funktionshindrade ungdomarna, och är nöjda med det. Vissa grupper har tillgång till träffpunkter ordnade av t ex intresseföreningar. Andra saknar, på grund av sitt funktionshinder, tillfällen till social samvaro med jämnåriga på de tider då andra barn/ungdomar är som mest aktiva.

Vid samtal med ett par ungdomar med rörelsehinder och deras ledare på Träffstugan framkommer behov av fortsättning för de lite äldre ungdomarna. De saknar kravlösa

träffpunkter ”på stan” som både är tillgängliga och utan höga inträdes- eller medlemsavgifter. Många har svårt att ta sig in på arbetsmarknaden och har för få meningsfulla sociala aktiviteter att tillgå dag- och kvällstid. Flera ungdomar uttrycker oro för att bli socialt isolerade när de passerat Träffstugans åldersgräns 25 år.

Problemet är detsamma för äldre ungdomar med utvecklingsstörning eller andra kognitiva funktionsnedsättningar. Skolans fritidsomsorg finns inte kvar hela vägen till vuxenlivet. För de som flyttat till gruppboende finns personal som ska stödja de boende till att hitta vardagliga fritidsaktiviteter samt idrottsförvaltningens fritidsomsorg (se kap 8). För de äldre ungdomar som fortfarande bor hemma är det, enligt flera anhöriga och biståndshandläggare, tunnslätt med vardagliga träffpunkter och bra fritidsaktiviteter. Funktionshindrets art medför ofta svårigheter att etablera sociala kontakter och klara av de mer eller mindre stökiga miljöer där ungdomar normalt träffas.

Personer med utvecklingsstörning är en mycket heterogen grupp. Behov av tillgänglighet ser mycket olika ut beroende på graden av utvecklingsstörning och tilläggs-handikapp. Det faktum att det redan finns en verksamhet eller träffpunkt betyder inte att alla inom en ”diagnosgrupp” har fått sitt behov tillgodosett.

I boken ”Integrering och inkludering” skriver Magnus Tideman bland annat om ”normaliseringens baksida”. För personer med utvecklingsstörning ”kan t ex integreringssträvandena innebära en ökad risk eller utsatthet för ensamhet, utnyttjande, missbruk och annan social problematik”.

För yngre och äldre ungdomar med psykiska funktionshinder finns, enligt intresseföreningen RSMH (Riksförbundet för Social och Mental hälsa), i stort sett inga träfflokaler eller aktiviteter alls att gå till på kvällstid eller på helger/ferier. Det som finns är för vuxna och äldre, och mest inriktat på sysselsättning. Risken att ungdomarnas tillstånd ska förvärras på grund av passivitet och isolering är ett stort orosmoment för anhöriga.

På landstinget verksamhet PUFFA (se faktaruta i kap 4) tillämpas ibland en egen variant av utslussning för deltagare från andra kommuner. Någon av PUFFA-ledarna gör tillsammans med deltagaren en inventering av de gym som finns på hemmaplan. Vid ett gemensamt besök läggs en utslussningsplan upp tillsammans med personal på det utvalda gymmet. Tränaren får stöd och tips, så att deltagaren efter ett tag kan träna där istället för att åka till PUFFA. Kanske måste redskap anpassas, eller så räcker det med personligt träningsprogram och instruktioner till tränaren.

Föreningen Unga Synskadade Stockholm & Gotland anordnar bl a fritidsaktiviteter såsom sommarläger och prova-på-träffar inom idrott. Föreningen kan vid behov ge individuellt medlemsstöd för att hitta möjlighet till ”integrerat” idrottsutövande i en vanlig idrottsförening.

3 Svårt att hitta rätt

3:1 Vem lotsar?

Funktionshinderombudsmannen tar regelbundet emot samtal från anhöriga som har svårt att hitta bra fritidsaktiviteter till barn och ungdomar med olika funktionshinder.

Trots all information på hemsidor, i tidningar, i broschyrer är det svårt att få en överblick av vilka fritidsaktiviteter som skulle passa en individ

i en viss *ålder*

med ett speciellt *intresse*

och SAMTIDIGT ett behov av *aktivitetsanpassning, hjälpmedel eller ledarkompetens* som ett visst funktionshinder kan medföra.

Både ungdomar och anhöriga berättar om hur de letar själva. *När de frågar biståndshandläggare och habiliteringspersonal så är det inte många som känner till vad som finns.* Många i målgruppen missar Öppet hus och prova på-tillfällen därför att informationen kommer för sent, eller bara finns i föreningsblad eller annan riktad information som inte når alla.

I brist på en "lots" är det ungdomarna själva, eller aktiva anhöriga inom intresseföreningarna, som hjälps åt att hålla koll och tipsa varandra.

Följande är citat ur brev från föreningen Autism i Stockholms län:
"Vår erfarenhet är att föräldrar letar och frågar varandra, habiliteringscentret, LSS-handläggarna och letar på Internet. Informationen om fritidsaktiviteterna får man sällan av någon myndighet. Många gånger hittar man inte något som passar och ger upp. Andra gånger, får man tips av en förälder som hört från en annan förälder e.t.c."

3:2 Behov av mer samlad och riktad information

Under hearingen underströks behovet av samlad och riktad information, både av vad kommunen själv anordnar och om övriga utbudet.

Totalt sett finns ett stort fritidsutbud inom staden och i grannkommunerna. Stockholms Handikappidrottsförbund, vanliga idrottsföreningar, studieförbund, handikapporganisationer, kulturföreningar, museer, musikskolor, stiftelser, bibliotek, församlingar, privata entreprenörer m fl bedriver fritidsverksamhet som helt eller delvis är riktad till barn och ungdomar med funktionshinder.

Information finns i överflöd, men inte alltid sökbar och ordnad så att det är lätt att hitta. Exempelvis är det ovanligt att man redovisar graden av tillgänglighet. Stockholm har ingen samlad skriftlig "fritidsguide" för personer med olika funktionshinder, som en del andra kommuner ger ut (se kap 6:3).

Idrottsförvaltningen, kulturförvaltningen och socialtjänstförvaltningen ger ut skriftligt informationsmaterial om det *egna* verksamhetsutbudet. En del av materialet är riktad till särskilda funktionshindergrupper. Informationen kan erhållas både via hemsida och i broschyrer/informationsblad.

Några verksamhetsanordnare har högt ställda ambitioner om tillgänglighet och bemötande. Ett exempel:
Stockholms Handikappidrottsförbund (StHIF) ger ut information både på hemsida www.sthif.org och i sin tidning Zoom. Föreningen har ett brett utbud av aktiviteter. Man erbjuder bl a "idrottsskolor" regelbundet på flera ställen i staden. De är avsedda att locka rörelsehindrade barn och ungdomar till rörelseglädje tillsammans med kamrater med liknande funktionshinder. Tyvärr konstaterar ledarna att deltagarantalet ofta är litet, trots att man vet att det finns efterfrågan på tillfälle att pröva olika idrottsaktiviteter. En trolig förklaring är att informationen inte nått fram, eller kommit så sent att familjerna inte hunnit ordna med färdtjänst, medföljande assistent mm.

Information om *fysisk* tillgänglighet i offentliga stadsrum kan man hitta bl a i:

- Kulturförvaltningens tillgänglighetsguide, se www.kultur.stockholm.se .
- Nätguiden Entré Stockholm via www.stockholm.se , under fliken Stadsbyggnadskontoret.

Via SL-upplysningen ges info om vilka stationer och kommunala färdmedel som är tillgängliga, än så länge bara på telefon 08 - 600 10 00.

Handikappupplysningen (HU) har mycket samlad information om allt som kan vara av intresse inom området funktionshinder och fritid. HU nås på telefon 690 60 10 eller på www.hu.sll.se.

Hjälpmiddelsinstitutet har särskild information om fritidshjälpmedel. Se www.hi.se, med länkar till den region man är bosatt i.

4 Samverkan med habiliteringen

Landstinget har en självständig resultatenhet kallad Handikapp & Rehabilitering, se vidare www.habilitering.nu. Organisatoriskt tillhör habiliteringen Stockholms läns sjukvårdsområde, SLSO. (Om begreppet habilitering, se bilaga 1)

Inom landstingets habilitering finns mycket kunskap om funktionshinder och dess konsekvenser för en individs liv. Det är många barn och ungdomar med funktionshinder som deltar i habiliteringens verksamheter, både som behandling/träning och som fritidsaktivitet. Siktet för alla habiliteringens insatser är att stödja individen till att kunna vara fullt delaktiga i samhället, bland annat vad gäller arbetsliv och fritid. En del habiliteringsverksamheter fungerar både som träffpunkter och träningscentra, med möjlighet till möten med andra som har liknande intresse.

PUFFA drivs som en träningsverksamhet av Handikapp & Rehabilitering i Stockholm. Lokalerna är belägna i Rosenlunds sjukhus på Södermalm. PUFFA fungerar både som en tränings- och mötesplats för människor som vill hitta sin personliga rörelseglädje. I de tillgängliga lokalerna finns ett handikappanpassat gym, arbetsterapi och fysioterapi. Verksamheten riktar sig till personer med stora och varaktiga rörelsehinder. Personal och instruktörer har själva erfarenhet av att leva med funktionshinder. Stor vikt läggs vid ett gott bemötande, och all träning planeras tillsammans med individen till ett personligt träningsprogram. PUFFA besöks av cirka 100 ungdomar per vecka. Under träningsperioderna (6 – 8 veckor) kan de deltagare som behöver Färdtjänst få sjukresor utfärdade av verksamhetsledaren. Träningen är inte avgiftsbelagd. Se hemsida: www.habilitering.nu/puffa

Landstingets Handikapp & Rehabilitering verkar på flera sätt för att förbättra samarbetet med kommunernas socialtjänst och omsorg om barn och ungdomar med funktionshinder. I en Fokusrapport "Habilitering i utveckling" från Stockholms läns landsting 2005 tas samverkan och samordning med kommunen upp i flera kapitel.

Kommunförbundet Stockholms län och Hälso- och sjukvårdsnämnden antog november 2001 en gemensam "BUS-policy". BUS handlar om policy kring samarbete om Barn och Ungdomar som behöver Särskilt stöd från såväl landstinget som kommunen. Läs mer på <http://www.ksl.se/Bus/bus.html>. Kompetensfondens nyligen påbörjade projekt "BUS-KOMPIS" har tillkommit som en fortsättning för att skapa kunskapsmässiga förutsättningar hos berörd personal så att överenskommelserna kan förverkligas.

"BUS-KOMPIS" är ett nystartat samverkansprojekt mellan landstingets Handikapp & Rehabilitering och alla stadsdelar i staden. Stadens del i projektet finansieras av Kompetensfonden. Landstinget bidrar med egen finansiering. "BUS-KOMPIS" innebär kompetensutveckling på båda håll för att öka kännedom om varandras regelverk och arbetssätt. De 18 stadsdelsförvaltningarna indelas i 6 regioner. Regionerna baseras på närsjukvårdsområdena. Cirka 2000 anställda inom stadsdelsförvaltningar och habiliteringsverksamheter berörs av utbildningssatsningen. En första pilotutbildning är påbörjad i närsjukvårdsregion City (Kungsholmen, Norrmalm och Östermalm) Hela projektet beräknas vara avslutat hösten 2006.

5 Framgångsfaktorer och förebilder

Barnombudsmannen startade september 2004 det 2-åriga projektet "Alla barns rätt till kultur och fritid" i samverkan med Handikappförbundens samarbetsorgan, HSO. Syftet är att kartlägga vilka framgångsfaktorer som finns inom de fritidsverksamheter som lyckas väl med att integrera barn med funktionshinder i sin ordinarie verksamhet. Målet är bl a att göra en handbok för dem som ordnar aktiviteter för unga i kommunerna. Läs mer på www.bo.se

En bevakning av Barnombudsmannens pågående projekt kan ge impulser och kunskaper värda att ta vara på inför stadens fortsatta arbete med att utveckla fritidsutbudet för målgruppen.

En tydlig framgångsfaktor är väl känd från idrotten: *Vuxna förebilder* som barnen/ungdomarna känner igen sig i. De verksamheter som har ledare eller aktiva utövare med egna funktionshinder har en alldeles unik möjlighet att visa på möjligheterna. I Stockholm finns Rekryteringsgruppen, Stockholms Handikappidrottsförbund, PUFFA m fl som med framgång tillämpar idén med förebilder, genom att flera av ledarna själva lever med olika funktionshinder.

Arbete pågår inom Friskis & Svettis-rörelsen så att fler personer med funktionshinder ska kunna träna tillsammans med icke funktionshindrade i samma lokaler. Gymredskap har utvecklats och ledare utbildats. På Friskis & Svettis i Kista och på Gärdet finns jympapass som leds av både rullstolsburna och gående ledare, anpassat för deltagare som är rörelsehindrade. Se www.sthlm.friskissvettis.se . Passen rubriceras som "Öppna dörrenjympa" eller "rullande".

6 Erfarenheter i andra kommuner

6:1 Fritidskunskap

I Stockholm har vi ingen fritidsförvaltning längre. Vid en titt på några andra kommuners hemsidor visar det sig att de flesta valt att ha ordet *fritid* kvar i både tjänstetitlar och förvaltningsnamn (exempel: Fritids- och föreningsförvaltningen, kultur- och fritidsförvaltningen mm).

Kanske har inte själva ordet så stor betydelse. Viktigare är att kommunens tjänstemän har kunskap om fritidens betydelse, och att fritidsutbudet i en kommun måste spänna över många intresseområden.

Vid samtal med medlemmar i föreningen FOMS (Föreningen för fritidstjänstemän inom omsorg/handikapp, se www.foms.nu) framhålls betydelsen av att ha fritidskunskap som det främsta verktyget, och att integrering och mångfald ska vara en självklar aspekt i arbetet.

Ordförande i föreningen FOMS, Thomas Hall i Karlskrona kommun, uttrycker sin syn på kommunens fritidsansvar så här:
"Det kommunala fritidsansvaret inom handikappområdet innebär att vara länken mellan den enskildes behov och samhällets utbud. Detta innebär åtgärder som är både individuella och generella.

- Vi skall tillföra insatser för människor som står utanför (upplever hinder) att medverka i det allmänna fritids- och kulturutbudet
- Vi skall medverka till anpassning av samhällets utbud så att den enskildes behov och förutsättningar beaktas (tillgänglighet)
- Vi skall samverka med olika parter för att hitta den optimala lösningen avseende kunskap, metodik, ledarstöd och ekonomi
- Vi skall sträva efter att verksamheterna blir ett varaktigt inslag i föreningars och organisationers ansvar och utbud
- Vi skall nå integrering genom individuella åtgärder med personliga stödformer"

6:2 Modellér för samverkan

Flera kommuner har väl utvecklad samverkan mellan kommun, habilitering och olika aktörer som står för utbudet av fritidsaktiviteter (kultur, idrott, studieförbund m fl).

Stockholms idrottsförvaltnings handikappråd gav i en skrivelse tips om samverkansmodellen FRISKUS i Malmö (se faktaruta i detta kap och bilaga 3). En viktig del i modellen är kunskapsspridning till fritidsledare, och anordnare av kultur- och idrottsaktiviteter. Det har visat sig att tillgänglighet och integrering förbättras i takt med att kunskapsnivån höjs ute i verksamheterna.

FRISKUS är en samverkansmodell som utvecklats i Malmö med stöd av Allmänna Arvsfonden under åren 1995 – 1997. Samverkan sker mellan kommun, habilitering och föreningsverksamheten inom kultur och fritid. Friskus har ett tydligt mål, och en *styrgrupp* med egna resurser för kunskapsspridning och utveckling.

Syftet är att öka samverkan så att fler dörrar kan öppnas för barn/ungdomar med funktionshinder. Tyngdpunkt har legat på att öka fritidsledares kunskap om funktionshinder och bemötande, och att åstadkomma fler "prova på" möjligheter. Projektet har lett till att ett stort antal barn/ungdomar har kunnat slussas ut från habiliteringen till främst föreningslivet, men även till kommunal fritidsverksamhet och till studieförbunden. Nätverket är nu etablerat sedan flera år och modellen har spritts till flera andra kommuner, bl a Haninge och Göteborg .

Se mer på www.hiso.nu/projekt.html och i bilaga 3

Friskus-modellen har spritts till andra kommuner:

I Göteborg har habiliteringen sedan 2001 drivit på så att Friskus-modellen börjat införlivas i samarbetet mellan kommun och habilitering. Eftersom Göteborg har 21 stadsdelar har det, enligt habiliteringsrepresentanten, varit "lite trögt" att få upp samarbetet med hela kommunen. Det fungerar dock bra i vissa stadsdelsregioner och arbetet fortsätter med att utveckla samverkan. De ingående representanterna, förutom Habilitering Väst, är Väst-Svenska idrottsföreningen (VSIF), Göteborgs handikappidrottsförening (GHIF), representant för Idrotts- och föreningsförvaltningen samt 2 – 3 fritids- och kulturansvariga från olika stadsdelar i Göteborg.

Kontaktperson: Claes Anneling, Habilitering Väst, tel 031-707 73 04

I Haninge finns ett framgångsrikt Friskussamarbete sedan några år. Vid den första föreläsningen från Friskus i Skåne deltog 80 personer från kommunens olika verksamheter, habiliteringen, föreningslivet, politiker osv. Arbetet kom igång snabbt på grund av det stora intresset från kommunen. En samverkansgrupp träffas regelbundet bestående av representanter för Barn- och utbildningsförvaltningen, Socialförvaltningen (handikappomsorgen), Kultur- och Fritidsförvaltningen, landstingets Habiliteringscenter och handikappföreningar (SRF, Attention, RBU och FUB). "Prova-på"-aktiviteter anordnas, barn och ungdomar slussas ut från habiliteringens gruppverksamheter till kommunens fritidsaktiviteter, en tillgänglighetsundersökning av föreningslivet öppnar nya integreringsmöjligheter mm. En informationsbroschyrer har tagits fram som ger kultur- och fritidstips för personer med funktionshinder, se nedan.

Kontaktperson: Ann-Britt Öhrstig, Haninge kommuns Kultur & Fritid, tel 08-606 82 74,

Även Huddinge har ett Friskussamarbete på gång sedan en tid, vilket bland annat resulterat i en skriftlig information om Fritids- och kulturverksamhet för funktionshindrade 2004-2005. Informationen har tagits fram i samverkan med kommunerna Botkyrka och Salem, se nedan.

Kontaktperson i Huddinge kommun: Eliz Mårtens, tel 08-535 317 23

6:3 Informationsperspektiv

Man kan välja olika perspektiv i informationsmaterial. I Hanninge ges en stor handikappguide ut som visar utbudet av *riktade/anpassade verksamheter* för personer med olika funktionshinder. Se www.hanninge.se under Fritid & Kultur och vidare Aktivitet/funktionshindrad.

Kommunerna Huddinge, Botkyrka och Salem har valt att samverka kring utgivning av en liknande handikappguide. Se www.huddinge.se under Kultur & Fritid och vidare För funktionshindrade.

I Jönköping är målet att *alla* fritidsverksamheter i sin vanliga information ska *ange grad av tillgänglighet* som en extra upplysning utöver tider, adresser, aktiviteter mm. På så sätt vill man åstadkomma att utbudet av fritids- och föreningsaktiviteter för personer med funktionshinder ska bli *en del av det ordinarie utbudet*. Den skriftliga fritidsguide som ges ut av Jönköpings kommun är ett resultat av ett enträget arbete att få olika aktörer/arrangörer att inventera och beskriva graden av tillgänglighet. Se www.jonkoping.se/fritid under Info för funktionshindrade.

7 Lagar och styrdokument

7:1 Lagstöd

Några av Sveriges lagar reglerar insatser som berör allas rätt till delaktighet i samhällslivet, och till att få leva ett liv som alla andra. Insatser enligt dessa lagar påverkar t ex möjlighet till en meningsfull fritid för barn och ungdomar med funktionshinder.

Socialtjänstlagen, SoL, reglerar framför allt kommunens ansvar och skyldigheter gentemot invånarna. Socialnämnden ska, i samverkan med hemmet, främja en allsidig personlig utveckling och en gynnsam fysisk och social utveckling hos barn och ungdomar. Vidare ska socialnämnden verka för att människor, som av fysiska, psykiska eller andra skäl möter betydande svårigheter i sin livsföring får möjlighet att delta i samhällets gemenskap och att leva som andra.

När *Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS (1993:387)*, kom utökades lagstödet för vissa grupper jämfört med skrivningen i Socialtjänstlagen. De personer som tillhör personkretsen för LSS har långtgående rättigheter till insatser som ska möjliggöra ett självständigt liv med full delaktighet i samhället. Målet är att den enskilde ska kunna leva som alla andra. LSS är en rättighetslag vars beslut kan överklagas. (Läs mer om LSS i bilaga 2)

LSS-lagens bärande principer är:

- Inflytande
- Självbestämmande
- Delaktighet
- Tillgänglighet
- Helhetssyn
- Kontinuitet

7:2 Den nationella handlingsplanen

FN:s generalförsamling antog 1989 Konventionen om barnets rättigheter som nu är internationellt lag. 1993 antog generalförsamlingen 22 Standardregler (Agenda 22) för att tillförsäkra personer med funktionshinder jämlikhet och delaktighet.

År 2000 antog Sveriges riksdag den nationella handlingsplanen för handikappolitiken med titeln "Från patient till medborgare" (Prop. 1999/2000:79). I planen utgår man från FN's standardregler, som Sverige förbundit sig att följa.

Den nationella handlingsplanen anger följande som de tre viktigaste målen för handikappolitiken:

- En samhällsgemenskap med mångfald som grund
- Att samhället utformas så att människor med funktionsnedsättning i alla åldrar blir fullt delaktiga i samhällslivet
- Jämlikhet i levnadsvillkor för flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning.

7:3 Stockholms stads handikappolitiska inriktning

Det nya Handikappolitiska programmet, som gäller från 1 januari 2005, fastslår Stockholms stads handikappolitiska mål och inriktning. Kommunfullmäktige har beslutat att handikappolitiska åtaganden om tillgänglighet och bemötande ska ingå i den ordinarie verksamhetsplaneringen på alla nivåer. Särlösningar ska undvikas, men speciallösningar ska finnas i vissa fall för att individuella behov ska kunna tillgodoses.

Att en del av oss har alldeles särskilda behov och speciella förutsättningar, och behöver mer för att få lika mycket, ska beaktas vid all samhällsplanering.

Några av de vägledande principerna är:

- *Var och en ska ha rätt att ta del av samhället utifrån sina egna intressen och behov*
- *Alla måste kunna ta del av information och göra sig hörda*

I programmet beskrivs Stockholms stads *handikappolitiska inriktningsmål* på ett antal områden. Bland inriktningsmålen bör särskilt nämnas:

- *Stadens nämnder och styrelser ska skaffa sig kunskap om levnadsvillkoren för personer med funktionsnedsättningar. Inventeringar och kartläggning om verksamheternas tillgänglighet och kvalitet ska ligga till grund för nämndernas/styrelsernas verksamhetsplanering.*
- *Nämnder och styrelser ska följa upp effekter av genomförda förändringar och på vilket sätt dessa påverkar levnadsförhållanden för människor med funktionsnedsättningar.*
- *Stadens nämnder och styrelser ska se till att samordningen utvecklas och förbättras inom och mellan förvaltningar, mellan staden och landstinget, mellan staden och staten samt mellan staden och näringslivet/organisationer i de frågor som gäller personer med funktionsnedsättning.*

Under rubrik Kultur, rekreation och idrott samt religion nämns bland annat följande inriktningsmål:

- *Nämnder och styrelser ska tillse att stadens verksamheter och anläggningar senast år 2010 är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning så att de har möjlighet att såväl besöka som aktivt utöva sina kulturella, fritids- och idrottsintressen samt sin religion. Nämnder och styrelser ska verka för att detta genomförs även av icke kommunala verksamhetsutövare.*

Stockholms stad har målsättningen att vara världens mest tillgängliga huvudstad år 2010.

Under rubriken Tillgänglighet nämns bland annat:

- *Staden ska aktivt verka för att fastighetsägare, näringsidkare, myndigheter och organisationer, senast till år 2010 eliminerar hinder för tillgänglighet till och användbarhet av lokaler till vilka allmänheten har tillträde, samt för användning av allmänna transporter.*
- *Enkelt avhjälpta hinder för tillgänglighet och användbarhet för personer med funktionsnedsättning på publika lokaler och på allmänna platser ska vara eliminerade senast år 2010.*

I Stockholms stads budget för 2005 beskrivs implementering av det handikappolitiska programmet som en av de viktiga frågorna under 2005-2007.

Nya instruktioner, och en ny organisation och ansvarsområden, har fastställts för stadens 32 handikappråd under 2004. Även stadens bolag omfattas av handikapprådsorganisationen från år 2005.

I Stockholms stads *idrottspolitiska* program finns följande punkter som handlar om tillgänglighet:

- *Idrottsnämnden vill att alla stockholmare ska, oberoende av psykiska och fysiska förutsättningar kunna idrotta på egna villkor.*
- *Fler personer med funktionshinder ska få möjlighet att idrotta*
- *God tillgänglighet är långsiktigt mål för alla idrottsanläggningar*
- *På kort sikt riktas insatser mot ett antal anläggningar med god geografisk spridning*
- *Insatser ska göras för att höja personalens kompetens inom handikappområdet*

8 Stadens resurser

8:1 Delat ansvar = ingens ansvar?

Omorganisationer inom såväl landsting som kommun har flyttat ansvar och resurser från landsting till kommun (skatteväxling), och från centrala förvaltningar ut till stadsdelsförvaltningarna.

Tidigare fritidsförvaltningen och sommarbarnsbyrån har upphört.

De resurser som påverkar fritidsutbudet för målgruppen, och som fortfarande hanteras *kommungemensamt*, finns främst på idrottsförvaltningen, men också på kultur- och socialtjänstförvaltningen.

Resurser för *individuellt riktade insatser* som påverkar fritiden för personer med funktionshinder svarar stadsdelsförvaltningarna för. *Stadsdelsförvaltningarna har också resurser som påverkar utbudet*, såsom resurser för att bedriva *lokal* fritidsverksamhet.

8:2 Stadsdelsförvaltningarnas ansvar och resurser

Efter att stadsdelsnämnderna infördes 1997 vilar ansvaret för *fritidsverksamheter för alla barn och ungdomar* på respektive stadsdelsförvaltning.

Vidare har stadsdelsnämnderna enligt sitt reglemente ansvar för

- sommargårdsverksamhet (kollo) för barn i grundskola
- lokal kulturverksamhet
- bidragsgivning till föreningar med utpräglat lokal verksamhet och kontakter med lokalt bedriven föreningsverksamhet

mm.

Det är i första hand stadsdelsförvaltningen man ska vända sig till med sin fråga om fritid för barn och ungdomar med funktionshinder. Behovet ser ut som för alla andra, men kanske behövs särskilda lösningar eller extra resurser för att kunna delta i önskad aktivitet eller ett läger/kollo.

Individen kan ansöka om individuella insatser enligt gällande lagar.

Stadsdelsförvaltningens biståndshandläggare bedömer behovet och fattar beslut.

Exempel på insatser som kan påverka fritiden:

Färdtjänst

Personlig assistans

Korttidstillsyn för funktionshindrade skolungdomar över 12 , s k KTT

Ledsagarservice

Kontaktperson

Korttidsvistelse utanför det egna hemmet

Stadsdelsförvaltningarnas skiftande organisation kan göra det svårt att hitta den person som är ansvarig för fritid för barn och ungdomar *med funktionshinder*. I vissa stadsdelsförvaltningar hänför man frågan till "individ och familj", i andra till

”handikappomsorgen” eller till ”barn och ungdom”. Allt beror på om man anser ärendet kräva mest *kunskap om fritid eller om funktionshinder*.

Det positiva med en stor kommun är att det (oftast) finns tillräckligt underlag för att ordna skraddarsydd verksamheter/träffpunkter för personer med mycket speciella förutsättningar och behov av tillgänglighetslösningar. *För detta krävs dock en väl utvecklad samverkan mellan stadsdelsförvaltningarna.*

Några stadsdelsförvaltningar har redan valt att driva korttidshem och fritidsverksamheter som kommunövergripande verksamhet och sälja platser till andra förvaltningar/kommuner. Ibland köps platser från verksamheter i andra kommuner. Till exempel har staden totalt 11 upphandlade korttidshem för barn och ungdom. Hemmen har specialinriktningar för olika målgrupper.

I de delar av staden, där invånarna till stor del har invandrarbakgrund, förekommer lite annorlunda frågeställningar. Både biståndshandläggare och fritidsledare behöver ha särskild kompetens i bemötande av familjer med utländsk härkomst. Kulturella skillnader, i synen på funktionshinder och familjens roll, påverkar efterfrågan av fritidsutbud för de funktionshindrade barnen. Informationsarbetet måste bedrivas på flera sätt och flera språk. Prova-på-aktiviteter blir viktiga för att visa att det är möjligt för barnen/ungdomarna att delta i olika aktiviteter, och för att visa hur ledarna arbetar.

I Kompetensfondens projekt "Kompetensutveckling – fritidsledare" har 5 stadsdelar i västerort och norrort gått samman med Kulturförvaltningen i ett kompetensutvecklingsprojekt som riktar sig till alla fritidsledare inom parklekar, ungdoms- och fritidsgårdar. Utbildningsprogrammet innehåller bland annat fördjupning vad gäller värdegrund, förhållningssätt och arbetsmetoder. Vidare ingår handikappfrågor och metoder för arbete med barn i behov av särskilt stöd. Seminarieserien är tänkt att pågå under 2,5 år med slutdatum 2006-09-30. För vidare information kontakta Hans Lindé på Hässelby-Vällingby stadsdelsförvaltning eller Kompetensfondens kansli.

8:3 Fackförvaltningarnas ansvar och resurser

Idrottsförvaltningen

Idrottsnämnden erhåller 10 milj kr/år för att göra alla idrottsanläggningar så tillgängliga som möjligt.

Idrottsnämnden har enligt sitt reglemente *ansvar för att anordna fritidsverksamhet för barn, ungdomar och vuxna med funktionshinder.*

Vidare ska idrottsnämnden

- svara för förvaltningen av stadens för idrott, bad och motion avsedda anläggningar och markområden
- följa utvecklingen inom sitt verksamhetsområde och främja idrotts- och friluftslivet för stadens invånare
- inom sitt verksamhetsområde ombesörja stadens bidragsgivning och stöd i övrigt åt föreningar och andra sammanslutningar samt stipendieverksamhet

mm.

Nedan följer *exempel* på några specifika insatser/resurser hos idrottsförvaltningen som påverkar fritiden för målgruppen:

Två handikappkonsulenter på idrottsförvaltningen har uppdraget att utveckla och främja fritidsutbudet för *personer som har LSS-insatsen särskilt boende* (personer boende på gruppboestad, av vilka merparten är över 25 år). Konsulenterna arbetar med alla aspekter av fritid: friluftsliv, idrott, kultur, och social samvaro. Samarbete sker med stadsdelsförvaltningar, föreningar, organisationer, habiliteringar samt med stadens ordinarie fritidsutbud.

Handikappkonsulenterna *anordnar semesterresor och dagseminstrar*. Individerna ansöker själv om plats. Beslut om bistånd (ledsagning) enligt LSS krävs från respektive stadsdelsförvaltning. Verksamheterna finansieras delvis av idrottsförvaltningen. Vid resor bekostar deltagaren själv färdbiljetter, mat och logi medan biståndet enligt LSS täcker kostnad för ledare. Cirka 140 personer/år deltar i dessa semesterarrangemang.

Varje år ger idrottsförvaltningen ut en semesterkatalog. Ytterligare en lättläst katalog ges ut om andra riktade fritidsverksamheter som finns tillgängliga hela året. Se vidare www.stockholm.se/idrott/gruppboestad.

Idrottsförvaltningen har ett särskilt bidrag som konsulenterna kan fördela till verksamheter som riktar sig till personer boende på gruppboestad. Bidraget kan användas till prova-på-aktiviteter, evenemang och träffverksamhet.

Handikappkonsulenterna arrangerar också kurser och utbildning för fritidsledare som arbetar i stadens verksamheter riktade till personer med utvecklingsstörning.

Idrottsförvaltningen har, som tidigare nämnts, också *driftsansvaret för Träffstugan* i Sköndal som är en öppen fritidsverksamhet för alla barn och ungdomar med rörelsehinder, i åldern 7 – 25, boende i alla stadsdelar (se faktaruta nedan). Några ungdomar åker till Träffstugan istället för att vara på "fritids" på hemskolan. Färdtjänstresor till och från betalas av respektive stadsdelsförvaltning.

TRÄFFSTUGAN i Sköndal i södra Stockholm har funnits sedan 70-talet och fördes i skatteväxlingen över från landstinget till kommunen. Nu är det Idrottsförvaltningens Föreningsavdelning som har driftsansvaret för verksamheten.
Hit kommer rörelsehindrade ungdomar i åldern 7 – 25 år från alla stadsdelar och ibland även från grannkommunerna. Närvaron på eftermiddagar och kvällar är kostnadsfri för deltagarna. Beslut om bistånd från stadsdelen krävs inte för att få delta, men de flesta behöver färdtjänst för att ta sig dit. Verksamheten är stängd på helger. Under ferier anordnas dagkolloverksamhet ("Sommarlottet") mm. Lokalerna är helt rullstolsanpassade och rymliga (400 kvm). Se vidare www.traffstugan.com

Många aktörer och föreningar i staden får del av idrottsförvaltningens *föreningsbidrag*. Bland de föreningar som får stöd finns Dukis som är en ungdomsklubb för döva ungdomar och ridklubben "Lunkikring" för barn med olika funktionshinder. Verksamhetsstöd ges också till danskvällar som anordnas av FUB (Föreningen för Utvecklingsstörda Barn, ungdomar och vuxna) och till badet på Stora Sköndal som riktar sig till personer med funktionshinder, m fl. Det händer att idrottsförvaltningen ger bidrag även till verksamheter som bedrivs i annan kommun, om där finns deltagare som är bosatta i Stockholm.

Varje år delar idrottsförvaltningen ut tre stipendier till ledare inom handikapprörelsen.

Idrottsförvaltningen har köpt Bromma sjukhus sport och simhall. Anläggningen ska bli ett center för handikappidrotten i Storstockholm och drivs av Stockholms Handikapp IF (StHif), som också ska flytta sitt kansli dit. Invigning planeras till våren 2006.

Socialtjänstförvaltningen

Enligt reglementet svarar socialtjänstnämnden för stadsövergripande frågor rörande omsorg om psykiskt och fysiskt funktionshindrade, socialtjänstens barn och ungdomsverksamhet mm.

Socialtjänstnämnden ger bidrag till utomstående organisationer som bedriver verksamhet inom socialtjänstens område. Bland de som får bidrag för verksamhet kan nämnas SDUR (Stockholms Dövas Ungdomsråd), FHDBF (Föreningen för Hörselskadade och Döva Barn med Familjer) samt FUB (Föreningen för Utvecklingsstörda Barn, ungdomar och vuxna).

Vidare är socialtjänstförvaltningen utförare av vissa individuella insatser enligt socialtjänstlagen och LSS. Nedan följer *exempel på* några av de specifika insatser som kan påverka fritiden för målgruppen:

Socialtjänstförvaltningens sk "LSS-kollo" är en *ferieverksamhet* för barn upp till 20 år och för de vuxna personer med utvecklingsstörning som inte bor i gruppbostad. Ferieverksamhet anordnas både på sommaren och andra delar av året. Individens ansökan om plats. Respektive stadsdelsförvaltning bedömer behovet och fattar det beslut som krävs för att individen ska få delta. Socialtjänstförvaltningen bekostar platsen med egna medel.

LSS-kolloplatser säljs till kranskommuner, vilket täcker cirka 38 % av kostnaderna. Totalt görs cirka 746 placeringar/år räknat över hela länet, varav 487 placeringar för Stockholm. Sommaren 2005 har 352 stockholmsbarn placering på LSS-kollo.

Stadsdelsförvaltningarna köper cirka 45.000 timmar *ledsagning/år* från socialtjänstförvaltningens ledsagarservice. Av totala antalet (630) brukare/år är cirka 20 personer under 25 år. 10 av dessa personer går på Skärholmens Riksgymnasium för rörelsehindrade elever. För dem betalar elevernas respektive hemkommun.

De två *korttidshemmen* "Navet" och "Drömmen" (se faktaruta i detta kap) är helt intäktsfinansierade. Platser köps både av stadsdelsförvaltningar och kranskommuner. 26 personer/år bor mer eller mindre regelbundet på Navet. Därutöver kommer cirka 25 personer regelbundet på icke avgiftsbelagda besök. Drömmen tar emot 14 personer/år regelbundet i 10-dygnsperioder.

Socialtjänstförvaltningen erbjuder stadsdelsförvaltningar och kringkommuner att köpa platser i **Navet** och **Drömmen** som LSS-insatsen korttidsvistelse. Verksamheterna är helt intäktsfinansierade. Man erbjuder sovrum för övernattningsgäster, samt har extra gästrum för medföljande assistenter. Lokalerna har stor tillgänglighet och hög teknisk standard.

Navet ligger mitt i stan, på Norrmalm, och vänder sig till ungdomar mellan 12 – 23 år med fysiska funktionshinder. Navet fungerar både som ett korttidshem och ett mötescenter. Hit kan man komma kvällar och helger, även oanmäld, bara för att umgås med gamla och nya vänner. Vistelse upp till 5 timmar är gratis. På helger gör man utflykter både på dag och kvällstid till platser som ungdomar vanligtvis besöker. Sommarveckor ordnas särskilda aktiviteter som ett slags "stads-kollo". Lokalerna är omkring 400 kvm fördelat på 6 sovrum och flera gemensamhetsrum.

Drömmen finns i Hagsätra och är ett stort enplanshus med egen gård, 6 sovrum och flera gemensamhetsrum. Drömmen vänder sig till ungdomar och vuxna med utvecklingsstörning och autism. Många av gästerna har även omfattande rörelsehinder och stort behov av omvårdnad. De flesta kommer regelbundet var fjärde vecka för en vistelse i 10 dygn. Man möter samma personal och samma kompisar varje gång. Personalen har särskild kompetens och aktiviteterna är avpassade för målgruppen. Läs mer om Navet och Drömmen på www.stockholm.se under Socialtjänstförvaltningens Tjänster och utbud.

Kulturförvaltningen

Kulturnämnden ansvarar för stadens kulturverksamhet i den mån det inte tillkommer annan nämnd. Sedan 1999 har Kulturnämnden erhållit 5 milj kr/år för att göra alla publika verksamheter så tillgängliga som möjligt, såväl fysiskt som i fråga om information.

Vidare har Kulturnämnden enligt sitt reglemente ansvar för att

- följa och främja utvecklingen av kulturlivet i staden
- tillhandahålla kulturskoleverksamhet i hela staden
- handha förvaltningen av stadens biblioteksväsende
- inom sitt verksamhetsområde ombesörja stadens bidragsgivning till kulturell verksamhet samt stipendieverksamhet

Nedan följer *exempel* på några specifika insatser/resurser hos kulturförvaltningen som påverkar fritiden för målgruppen:

Utställningsvärdar, bibliotekspersonal och annan servicepersonal har fått utbildning i bemötande. En Tillgänglighetsguide ges ut, som just uppdaterats (maj 2005). Guiden finns i bokform men också på kulturförvaltningens hemsida. Lava (rum för ung kultur) i kulturhuset och PUNKTmedis (ungdomsbibliotek) är handikappanpassade. Rum för barn i Kulturhuset byggs om och Kulturhusets publika datorer har utrustats med talsyntesprogram.

Kulturskolan, en verksamhetsavdelning inom kulturförvaltningen, driver bl a Resurscentret på Mariebergsgatan och en verksamhet i Årsta. Båda är kulturverksamheter riktade till barn och ungdomar med funktionshinder.

Bland de projekt i fria kulturlivet som får stöd från kulturförvaltningen finns t ex dansgruppen På egna ben, som består av ungdomar med utvecklingsstörning. Gruppen leds av en professionell koreograf. TUR-teatern i Kärrtorp har fått stöd för ett projekt med textad barnteaterföreställning.

Studieförbunden i Stockholm får också verksamhetsbidrag från kulturförvaltningen, bl a Sensus och Vuxenskolan.

Vid Stadsbiblioteket finns bl a Talboksbiblioteket, som är avsett för personer med synskada och läshandikapp i alla åldrar. All biblioteksverksamhet har starkt fokus på tillgänglighet i alla avseenden.

Utbildningsförvaltningen

Under utbildningsnämnden lyder utbildningsförvaltningen samt de skolor och verksamhet i övrigt som enligt lag eller annan författning eller kommunfullmäktiges beslut underställs nämnden.

Resurser inom Utbildningsförvaltningen påverkar främst den tid som ryms inom den samlade skoldagen. Denna utredning har begränsat ordet fritid till att gälla icke schemalagd tid, varför förvaltningens resurser beskrivs endast i allmänna ordalag.

Utbildningsnämnden har enligt reglementet ansvar för att handha bidrag till utomstående organisationer som bedriver verksamheter inom skolans område, där detta inte ankommer på stadsdelsnämnd.

Utbildningsförvaltningens uppdragsavdelning erbjuder alla skolor och stadsdelsförvaltningar att köpa insatser inom området *elevhälsa och särskilt stöd*. I förvaltningen finns stor kompetens vad gäller funktionshinder och specialpedagogik som kan anlitas vid bl a kompetensutveckling för fritidsledare.

Utbildningsförvaltningens inspektörer utövar kontroll bl a av hur funktionshindrade elever tas om hand på "*fritids*" inom skoldagen.

9 Diskussion och slutsats

9:1 Åtgärder behövs

FN's Standardregler, Stadens handikappolitiska inriktningsmål, Socialtjänstlagen och LSS, är oerhört tydliga om att utveckling ska ske inom områdena delaktighet, tillgänglighet, jämlikhet och självbestämmande. Diskriminering ska bekämpas och principen om mångfald tillämpas.

Alla stadens verksamheter ska verka för att inriktningsmålen i stadens handikappolitiska program uppnås, oavsett ansvarsområde.

Alla barn och ungdomar behöver ha en meningsfull fritid, och kunna få välja efter intresse, oavsett om man behöver särskilda resurser för att kunna delta eller ej.

I målgruppen finns personer som kan delta i stora delar av det ordinarie fritidsutbudet utan större anpassningar eller särskilda krav på fysisk tillgänglighet. Andra behöver särskilt riktade verksamheter, med stor anpassning vad gäller kompetens hos ledare mm, för att överhuvudtaget kunna delta. Det är enbart genom en bred undersökning inom varje stadsdelsförvaltnings geografiska område som målgruppens storlek och behov kan bli tydligt.

Ur Funktionshinderombudsmannens årsrapport för verksamhetsåret 2004:

Kap 4.1.2 "Fritid, idrott och kultur åt alla"

...."Stadsdelsnämnderna är ansvariga för fritidsverksamhet för barn och ungdomar. Utbudet är mycket begränsat. Både integrerade, lokalintegrerade och specialinriktade fritidsalternativ behövs. Olika specialverksamheter, till exempel fritidsverksamhet för ungdomar med utvecklingsstörning, kan ordnas enbart i samarbetslösningar mellan flera stadsdelsnämnder och gärna i samarbete med berörda handikapporganisationer.

Upphandling av verksamheten inom ordinarie kolloverksamhet måste uppmärksamma krav på tillgänglighet och möjligheten att i första hand integrera barn med funktionshinder i ordinarie kolloverksamhet"....

Kap 4.1.4 "Förbättringar för personer med funktionshinder"

...."Det är en viktig kvalitetsfråga att brukaren har möjlighet att komma till en verksamhet som motsvarar den enskildes intressen och behov "

9:2 Vem äger frågan?

Såväl stadsdelsförvaltningar som flera fackförvaltningar fördelar resurser och erbjuder insatser som påverkar utbud, tillgänglighet, information och kunskapsspridning inom området fritid för denna utrednings målgrupp. Det är svårt att ur reglementen utläsa vem som har mest ansvar, och för vad.

I reglementet för stadsdelsnämnderna står bl a att stadsdelsnämnden har *ansvar för fritid för alla barn och ungdomar*.

I reglementet för idrottsnämnden står bl a att idrottsnämnden har ansvar för att *anordna fritidsverksamhet för barn, ungdomar och vuxna med funktionshinder*.

9:3 Överblick saknas

Man vet att det finns brister inom området fritid för personer med funktionshinder, men ingen har uppdrag att se till helheten. Det saknas överblick och helhetssyn.

För en tjänsteman eller biståndshandläggare i stadsdelsförvaltningen är det omöjligt att hålla sig ajour med hela det kultur och fritidsutbud som finns i regionen. Varken stadsdels- eller fackförvaltningar anser sig ha resurser för att bygga upp en samlad information om utbudet och hålla den uppdaterad. Inte heller för att utreda målgruppens behov av tillgänglighetslösningar och önskemål om utbud.

9:4 Olika bedömningar

En del stadsdelsnämnder har fattat policybeslut om max antal ledsagartimmar eller färdtjänstresor per person och månad. Enligt en del brukare kan en sådan begränsning försvåra spontant deltagande i evenemang eller tävlingar utöver det regelbundna aktivitets- eller träningsutövandet.

Representanter för målgruppen berättar att biståndshandläggare ibland hänvisar till hemtjänsten eller gruppbostadens personal, istället för att bevilja ledsagartimmar från t ex socialtjänstförvaltningen eller annan utförare. Vem som i praktiken anlitas som ledsagare kan påverka t ex hur länge en kvällsaktivitet får pågå innan det är dags att åka hem. Det finns risk för att hemtjänst- eller gruppbostadspersonalens tjänstgöringstid begränsar tiden för aktiviteten, snarare än brukarens önskemål och behov.

Med uppföljning och styrning ökar möjligheterna till likvärdig ärendehantering oavsett i vilken stadsdel man bor.

9:5 Kontaktpersoner och nätverk.

För att kunna tillgodose efterfrågan i det egna geografiska området behövs oftast samverkan mellan flera stadsdelsförvaltningar.

När man i stadsdelsförvaltningen ska utse en person som ska ha ansvar för fritid för personer med funktionshinder, så är *kunskap om funktionshinder* naturligtvis viktigt. Viktigast är dock att ha *kunskap om och intresse för fritidsfrågor*.

Nätverk och samarbete mellan stadsdelsförvaltningarna skulle ge tillgång till ett större utbud för de målgrupper som behöver mycket specialiserade lösningar/anpassningar. Bra verksamheter som har för litet underlag kan få en chans att överleva, om deltagare kan komma från ett större geografiskt område. Lokaler, ledarnas kunskaper och kompetenser kan utnyttjas bättre.

Varje nämnd med ansvar för en verksamhet har också uppdraget att utveckla verksamheten. Utvecklingsarbetet kan underlättas genom samverkan kring t ex kompetensutveckling, kvalitetsmätning och inventering av behov.

9:6 Samverkan med andra aktörer

Att *samverkan mellan olika huvudmän och verksamhetsanordnare* är gynnsamt för målgruppen bekräftas av exempel från andra delar av landet. I en stor kommun blir det lätt så att olika aktörer gör liknande saker ovetande om varandra. Många arbetar mot samma mål, mer eller mindre individinriktat och med lite olika ”verktyg” och kompetenser till sitt förfogande:

- Organisationer, föreningar, studieförbund och olika kulturanordnare erbjuder aktiviteter av olika slag, mer eller mindre tillgängliga för personer med funktionshinder.
- Rehabiliteringen erbjuder både tränings- och fritidsverksamheter och arbetar utifrån ett individuellt och medicinskt helhetsperspektiv.

När det gäller samverkansmodeller finns det ett par kommuner som är intressanta att studera. I Malmö finns FRISKUS som synes vara en mycket genomtänkt och fungerande modell. En variant av den modellen byggs nu upp i bland annat Göteborg och Haninge (se kap 6:2).

9:7 Angelägna utvecklingsområden

Nedan listas områden som behöver utvecklas:

- Kartläggning av målgruppens behov av, och möjlighet att delta i, olika fritidsverksamheter.
- Kartläggning av verksamhetsutbudet, både sådana verksamheter som staden driver och de som drivs av ickekommunala verksamhetsanordnare
- Samverkan mellan stadsdelsförvaltningarna
- Anordnande av fler riktade verksamheter och återkommande ”prova-på”-tillfällen
- Förbättring och samordning av information om utbudet, till målgruppen och till ansvariga tjänstemän inom stadsdelsförvaltningarna.
- Vidareutveckling av utbildning om funktionshinder, bemötande och tillgänglighet till fritidsledare och arrangörer, både inom stadens egna verksamheter och ickekommunala verksamhetsanordnare.
- Samverkan med andra aktörer/verksamhetsanordnare såsom handikapporganisationerna, Stockholms Handikappidrottsförbund, representanter för studieförbunden och kultur- och föreningslivet, landstingets rehabilitering m fl
- Bevakning av vad som sker i omvärlden, och aktuell forskning, inom intresseområdet.
- Utvärdering och samordning av förenings- och verksamhetsstöd
- Uppföljning av hur olika bedömningar och policybeslut påverkar individernas möjligheter att utöva önskade fritidsaktiviteter

9:8 Slutsatser

Representanter för målgruppen och ansvariga tjänstemän i stadens olika förvaltningar har erfarenheten att det behövs insatser både för ökad integrering och till fler riktade verksamheter för vissa grupper. Därtill behövs mer samlad, och lättillgänglig, information om verksamhetsutbud.

Med *samordning och nätverk* inom staden skulle målgruppens behov av lösningar kunna tillgodose bättre och snabbare, verksamheter/resurser utnyttjas bättre och möjligheten till en likvärdig ärendehantering öka. Utökad samverkan mellan stadsdelsförvaltningar, och mellan stadsdels- och fackförvaltningar, skulle kunna ge tillgång till ett större fritidsutbud, utvecklings- och inventeringsarbete kan bedrivas effektivare, och man undviker det klassiska uppfinnandet av hjulet på flera håll samtidigt.

En *samordningsfunktion* placeras lämpligast på en fackförvaltning, och inte i en stadsdelsförvaltning. Valet att föreslå idrottsförvaltningen baseras på

- att idrottsnämnden i reglementet bland annat har ansvar för att anordna fritidsverksamhet för målgruppen
- idrottsförvaltningens verksamhet har störst inriktning mot rekreation och fritidsaktiviteter jämfört med övriga fackförvaltningar

En samordnare i frågor kring fritid för målgruppen skulle kunna representera staden vid *samverkan mellan staden och andra huvudmän/verksamhetsanordnare* kring övergripande utvecklingsfrågor, behovsinventering, information om utbud mm.

Uppföljning och styrning av stadsdels- och fackförvaltningars insatser inom intresseområdet bör hanteras av stadsledningskontoret. Det skulle skapa förutsättningar för ett effektivare resursutnyttjande och likabehandling vid ansökan om förenings- och verksamhetsstöd, samt öka möjligheten till en likvärdig behandling av ärenden i stadsdelsförvaltningarna.

10 Förslag

- 1 **Politiskt direktiv till stadsdelsförvaltningarna.** Föreslås att stadsdelsförvaltningarna får ett tydligt politiskt direktiv
- att utse ansvarig kontaktperson i fritidsfrågor för barn och ungdomar med funktionshinder
 - att i det egna geografiska området inventera målgruppens behov av, och möjlighet att delta i, olika fritidsverksamheter
 - att utveckla och driva de särskilt riktade fritidsverksamheter som saknas för de egna invånarna, och göra detta i samverkan med andra stadsdelar om samverkan krävs för att få tillräckligt deltagarunderlag.

- 2 **Samordnarfunktion.** Föreslås att en funktion inrättas på idrottsförvaltningen som samordnare av stadens insatser kring fritidsfrågor för barn och ungdomar med funktionshinder.

I samordnarens uppdrag ska ingå att:

- vara sammankallande i ett nätverk med kontaktpersonerna från stadsdelsförvaltningar och berörda tjänstemän i idrotts-, kultur- och socialtjänstförvaltningen.
- samordna arbetet med att kartlägga målgruppens behov av, och möjlighet att delta i, olika fritidsverksamheter
- samordna arbetet med att kartlägga befintliga fritidsverksamheter för målgruppen, både de som anordnas/drivs av staden och de som anordnas/drivs av andra aktörer eller huvudmän
- förbättra information om fritidsutbudet till stadens berörda tjänstemän likaväl som till målgruppen.
- företräda staden i övergripande fritidsfrågor för målgruppen i samverkan med andra instanser såsom handikapporganisationerna, Stockholms Handikappidrottsförbund, representanter för studieförbunden och kultur- och föreningslivet, landstingets habilitering m fl
- bevaka vad som sker i omvärlden och i forskning vad gäller fritid för målgruppen

- 3 **Särskilt uppdrag till stadsledningskontoret.** Föreslås att stadsledningskontoret får ett särskilt uppdrag att:
- följa upp stadsdelsförvaltningarnas, och berörda fackförvaltningars, hantering av resurser som påverkar fritidsutbudet för barn och ungdomar med funktionshinder.
 - följa upp hur fritiden för målgruppen påverkas av stadsdelsförvaltningarnas bedömningar vid individuella ansökningar om insatser, så att en likvärdig behandling uppnås.

- 4 **Seminarium.** Föreslås att ett seminarium anordnas under våren 2006 om hur samverkan med andra huvudmän och aktörer inom området fritid för barn och ungdomar med funktionshinder skulle kunna organiseras. Seminariet bör bl a innehålla presentation av *samverkansmodeller från andra kommuner*, där olika verksamhetsanordnare (dvs föreningar inom kultur och idrott, studieförbund m fl), landstingens Habilitering och handikapporganisationer samverkar med respektive kommun

11 Fortsatt utredningsbehov

Utredningen har under de tre månader som stod till förfogande fokuserat på frågan om *var* samordningsansvaret ska ligga och *vad* som behöver ingå i ett samordnings-/utvecklingsarbete.

Eventuellt finns både organisatoriska och ekonomiska vinster att hämta genom att sammanföra vissa liknande resurser/funktioner som nu hanteras av flera fackförvaltningar. För att kunna föreslå lämpliga förändringar krävs vidare analys, bland annat en detaljstudie av hur kostnader, kompetens och resurser är fördelade på respektive fackförvaltning.

En annan fråga som behöver utredas vidare är:

Hur ska finansiering ske av nya fritidsverksamheter med särskild inriktning/resurser, när deltagare måste kunna komma från hela staden för att skapa tillräckligt underlag?

Att beakta: Det finns risk att man bygger in en ojämlikhet om nya verksamheter ska finansieras genom att stadsdelsförvaltningar köper platser av varandra. Det skulle innebära att deltagare måste ansöka och få särskilt beslut från biståndshandläggaren i den stadsdel man bor i. Icke funktionshindrade barn och ungdomar kan delta i vilken öppen fritidsverksamhet de vill utan att "be stadsdelsförvaltningen om lov". Den finansieringsform som väljs måste vara konstruerad så att funktionshindrade barn och ungdomar kan välja på samma sätt som icke funktionshindrade kamrater. Så ska det vara även om man, på grund av sitt funktionshinder, behöver särskilda resurser/anpassningar för att kunna utöva en fritidsaktivitet eller kunna delta i en träffverksamhet för ungdomar med liknande intressen.

En kommunövergripande verksamhet kan vara öppen för en målgrupp utan att deltagaravgifter behöver tas ut enbart om den *inte är intäktsfinansierad*. Träffstugan, som drivs av idrottsförvaltningen, är ett sådant exempel. För att kunna utveckla fler icke intäktsfinansierade verksamheter kan det bli tvunget att omfördela medel till den förvaltning som ska driva verksamheten.

12 Referenser

- ”Delaktighetens språk”
Anders Gustavsson (red.), Studentlitteratur 2004, ISBN 91 44 02674-9
- ”Ett liv som andra” – Livsvillkor för personer med funktionshinder.
Peter Brusén, Lars-Charister Hydén (red.), Studentlitteratur 2000, ISBN 91 44 00862-7
- ”Fritid i ny tid”
Olle Zetterberg (red.), Sober Förlag 1998, ISBN 91 7296 385-9
- ”Fritid, rekreation och hälsa”
Ingemar Norling, Marie Gunnarsson, Liber AB 1994, ISBN 91 47 00239-5
- ”Fritid som socialt fenomen”
Ingemar Norling, Marie Gunnarsson, Liber AB 1994, ISBN 91 634 0575-X
- ”Habilitering i utveckling”, Fokusrapport
Hans Wermeling, Stockholms läns landsting 2005, ISBN 91 85209 41-23
- ”Hälsans mysterium”
Aaron Antonovsky, Natur och Kultur 1991, ISBN 91 27 02193-9
- ”Integrering och inkludering”
Jan Tøssebro (red.), Studentlitteratur 2004, ISBN 91 44 02675-7
- ”Kraften i samarbete” FRISKUS – en unik samarbetsmodell
Jan Bengtsson, Stefan Persson, Punkt och Pixel Malmö 2004
- ”Nitton berättelser” – Om att leva med funktionshinder i Sverige.
Renée Höglin, Johansson & Skyttmo Förlag AB 1999, ISBN 91 888 1478-5
- ”Samverkan - himmel eller helvete?” - En bok om den svåra konsten att samverka.
Berth Danermark, Gothia 2000, ISBN 91 7205 278-3
- ”Steg för steg” – En dualistisk modell för fritidsservice till personer med funktionshinder.
Bengt Persson, bookLund förlag 2000, ISBN 91 86420 60-7
- Ungdomstid nr 3 1995 ”Vem sätter gränser” – Ungdomar med funktionshinder.
Utgiven av Ungdomsstyrelsen.
Karin Nilsson Kelly (red.), Norstedts Tryckeri 1995, ISBN 91 87120 31-3

BILAGOR

- 1 Ord- och begreppsförklaringar
- 2 Om LSS
- 3 ”Friskus-gruppen”. Kort sammanfattning av Friskusmodellen.

Ord- och begreppsförklaringar

Kognitiva funktionsnedsättningar

"Till de kognitiva funktionsnedsättningarna räknas utvecklingsstörning, autism, Aspergers syndrom samt andra autismliknande tillstånd, huvudsakligen i kombination med utvecklingsstörning. Till övervägande delen orsakas dessa funktionsnedsättningar av varierande neurologiska störningar.

Barn och unga med en lindrig utvecklingsstörning och/eller autismliknande tillstånd har mycket gemensamt med andra barn och ungdomar men har ofta svårt att förstå hur andra tänker och därför inte så lätt att delta i jämnårigas lekar. De är många gånger motoriskt försenade. De har svårare än andra att förstå det de inte direkt kan se och behöver därför många konkreta upplevelser. Flertalet lär sig läsa, men texten måste vara enkel och konkret.

Den som har måttlig utvecklingsstörning med eller utan autism har svårt att generalisera kunskap. Därför måste även likartade situationer tränas var för sig."...

..."Många har även andra funktionshinder, t ex nedsatt syn, hörsel eller rörelseförmåga."...

Flerfunktionshinder

De svårt flerfunktionshindrade barnen har, utöver mer eller mindre omfattande rörelsehinder, ofta andra fysiska funktionshinder och/eller kognitiva funktionsnedsättningar.

"I långt större utsträckning än andra barn behöver de kvalificerade medicinska insatser eller omvårdnad. Många av dessa barn lider av smärta, som inte tidigare uppmärksammats. Barn med flerfunktionshinder har därtill som regel även uppfödningssproblem och en avvikande energiomsättning"

Habilitering

*I Handikapputredningens betänkande (SOU 1991:46) beskrivs *rehabilitering* allmänt som att förmåga ska återvinnas. Förmågan har tidigare funnits men minskats eller förlorats, t ex genom skada eller sjukdom. *Habilitering* uttrycker att en utveckling ska främjas och leda till ny förmåga som personen inte ägt tidigare.*

"När man i mitten av 1980-talet samordnade omsorgerna om personer med utvecklingsstörning med rehabiliteringen för barn och ungdomar med rörelsehinder kom barnhabilitering att bli ett begrepp som omfattar både medicinska, psykologiska, sociala och pedagogiska insatser riktade till barn med olika funktionshinder. Vuxenhabilitering infördes senare som begrepp för motsvarande insatser till vuxna".

Citaten är hämtade ur landstingets Fokusrapport "Habilitering i utveckling 2005".

Om LSS

Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS (1993:387) .

LSS är en rättighetslag vars beslut kan överklagas. Lagen innebär ett kompletterande stöd för personer med omfattande och varaktiga funktionshinder.

LSS gäller för följande personkrets:

1. Personer med utvecklingsstörning och personer med autism eller autismliknande tillstånd.
2. Personer med betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder efter hjärnskada i vuxen ålder föranledd av yttre våld eller kroppslig sjukdom.
3. Personer med andra varaktiga fysiska eller psykiska funktionshinder som uppenbart inte beror på normalt åldrande. Funktionshindren ska vara stora och förorsaka betydande svårigheter i den dagliga livsföringen. Personerna ska ha ett omfattande behov av stöd eller service.

De 10 insatser/rättigheter som personkretsen kan åberopa är:

1. Rådgivning och annat personligt stöd
2. Personlig assistans
3. Ledsagarservice
4. Kontaktperson
5. Avlösarservice (gäller avlösning i det egna hemmet)
6. Korttidsvistelse utanför det egna hemmet (Kan ges i form av vistelse på korttidshem, hos en familj eller på ett läger eller dylikt, t ex LSS-kollo)
7. Korttidstillsyn för skolungdom över 12 år
8. Boende i familjehem eller bostad med särskild service för barn och ungdomar
9. Bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad för vuxna (t ex gruppboende)
10. Daglig verksamhet (gäller enbart för personkrets 1 och 2, och verksamheten kan vara ett dagcenter eller annan arbetsplats)

Lagen åtföljs av vissa bärande principer, bl a :

Inflytande och självbestämmande, delaktighet, helhetssyn och kontinuitet.

I insatserna bostad med särskild service för barn och ungdomar, och bostad med särskild service för vuxna, ingår också fritidsverksamhet och kulturella aktiviteter.

FRISKUS-gruppen

En samverkansmodell
kring funktionshindrades
fritid o kultur

**Har ökat valfriheten och utbudet
Har resulterat i ökad integration
Har bidragit till ökad kunskap och ett bättre bemötande**

FRISKUS-gruppen i Malmö har sedan 1994 genom olika insatser i verkat för att höja livskvaliteten för personer med funktionshinder.

I fokus har varit att berika deras fritid genom att erbjuda ökade möjligheter och inte minst valfrihet!

De första åren handlade det mycket om idrott och friluftaktiviteter, som sedan har kompletterats med kulturella fritidsaktiviteter.

Ett antal olika projekt har genomförts som totalt har resulterat i att:

- **c:a 700 personer har fått utbildning i handikappkunskap och bemötande (kommunal personal och föreningsledare främst).**
- **c:a 1000 barn och ungdomar har givits möjlighet att prova på olika fritidsaktiviteter. Av dessa har c:a 350 integrerats i sk. "vanliga" föreningar.**
- **man idag i Malmö har en stark utveckling som kommer att medföra att dessa barn och ungdomars fritidsutbud kommer att styras av deras eget intresse, inte av grupptillhörighet!**

Hur startade det och hur har det utvecklats?

Gruppens arbete började med FRISKUS-projektet (Fritid, social och kulturell samverkan). Detta avslutades formellt 1997, då vår samverkansmodell vuxit fram. Arbetet fortsatte med följande intentioner och mål:

- 1. Att skapa en fritidshjälpmedelsbas.**
- 2. Att skapa förutsättningar för funktionshindrade barn och ungdomars deltagande i Malmö Kulturskola, samt hos de föreningar och studieförbund som har en kulturell verksamhet.**
- 3. Att fortsätta hålla ihop FRISKUS-gruppen med dessa olika delar, styrgrupp, referensgrupp, kontaktpersoner, samt utveckla verksamheten ytterligare.**
- 4. Att finna en struktur som kan fungera inom kommunen med egna ekonomiska resurser.**
- 5. Att fortsätta med utbildningsverksamheten kring handikappkunskap, bemötande och attityder, samt "prova på aktiviteterna".**

Detta är nu uppnått och arbetet går vidare!

Genom medel från kommunen kan gruppen bedriva verksamhet i form av möten, utbildning, temadagar och "prova på verksamhet".

En fritidshjälpmedelsdepå finns, där man kan hyra olika fritidshjälpmedel, främst anpassade cyklar av olika slag.

Genom Ba(r)nbrytarprojektet i samverkan med Kulturskolan, studieförbund och föreningar har man idag möjlighet att delta i ett antal olika kulturella aktiviteter.

Hur är gruppen organiserad och vilka uppgifter har man?

FRISKUS-gruppen består av en styrgrupp och en referensgrupp, som består av ett nät av kontaktperson från föreningar och studieförbund. Styrgruppens huvuduppgift är idag att söka medel och att vara sammankallande, samt svara för vissa övergripande insatser.

Referensgruppen stödjer styrgruppen på olika sätt och fungerar även som "bollplank" för att genomföra och utveckla de olika insatserna.

Gruppen fungerar även som "bollplank" för varandra och olika föreningar som vill genomföra egna projekt, men behöver stöd och hjälp av gruppen. Ett par exempel på detta är Bunkeflo IF:s (fotboll) och MAI:s (friidrottsskola) satsningar på barn med damp eller utvecklingsstörning. Detta är en integration som verkligen medför förändrade attityder och ökad förståelse!

Genom gruppens samlade resurser har man en bred rekryteringsbas där man kan nå många olika grupper av barn och ungdomar.

Det är viktigt att man skapar förutsättningar för funktionshindrade att delta i fritidsverksamhet på samma villkor som andra, som bygger på intresse och förmåga, inte på styrda aktiviteter!

Vår samverkansmodell ligger till grund för den spridning som har skett i Skåne, men det viktigaste är egentligen att finna samarbetsformer bygger på befintliga resurser med optimalt prestigelöshet, positivt engagemang och genom gränslös samverkan!

FRISKUS-gruppen är en samverkansgrupp som består av Representanter för Barn - och ungdomshabiliteringen, Fritidsförvaltningen, OMS-Fritid och HISO (Handikappidrottens samarbetsorganisation).

I vår referensgrupp finns representanter för föreningslivet.

Några av gruppens kontaktpersoner:

Jan Bengtsson

HISO

Tel: 040 - 23 10 90

Fax: 040 - 23 16 26

E-post: jan@hiso.nu

Anders B Petersson

Barn och ungdomshabiliteringen Region Skåne

Tel: 046 - 77 05 36

Fax: 046 - 13 00 24

E-post: anders.b.petersson@skane.se

Ann-Sophie Frohm

Barn och ungdomshabiliteringen

Tel: 040 - 673 08 26

Fax: 040 - 673 08 90

E-post: anne-sophie.frohm@skane.se

Cecilia Wedberg

Fritidsförvaltningen

Tel: 040 - 34 25 85

Fax: 040 - 34 25 48

E-Post: cecilia.wedberg@malmo.se

Marianne Persson

OMS-Fritid

Tel: 040 - 34 43 76

Fax: 040 - 34 43 02

E-post: marianne.persson@malmo.se